

WINTERWAARNEMINGEN VAN ZOOGDIEREN IN DE TURFKOELN (MIDDEN-LIMBURG)

Steven Jansen, Taken Landschapsplanning bv, Postbus 120, 6040 AC Roermond

Van de Turfkoelen zijn weinig gegevens bekend over het voorkomen van zoogdieren. Dit is verklaarbaar omdat de Turfkoelen als moerasgebied (figuur 1A) vrij moeilijk toegankelijk is voor inventarisaties.

In het kader van het herstelproject Turfkoelen heeft Taken Landschapsplanning bv. in opdracht van het Zuiveringschap Limburg het gebied onderzocht (TAKEN LANDSCHAPSPLANNING BV, 1997).

De strenge vorstperiode van januari 1997 (figuur 1B) werd benut om het gebied over het ijs te doorkruisen. Tegelijkertijd is deze werkgang benut om ook zoogdieren te inventariseren op de anders moeilijk te bereiken plaatsen.

GEBIEDSBESCHRIJVING

Het gebied Turfkoelen, een oude meander van de Roer, maakt onderdeel uit van het Roerdal in Midden-Limburg. Ten noordoosten van de Turfkoelen ligt het Flink Ven en Venhof. Dit oorspronkelijk moerassige gebied (nu landbouwgebied) aan de voet van het Meinweggebied voert beek- en kwelwater via een gegraven bekenstelsel (Boschbeek en Venbeek) af naar een zandvanger en een ver-

deelwerk in de Turfkoelen. Vanaf dit verdeelwerk stroomt een noordelijke tak via het noordwestelijke gedeelte van de Turfkoelen via de Riemerbeek door het Herkenbosser Broek naar de Roer.

Een andere tak doorstroomt het zuidelijke deel van de Turfkoelen en wordt via de Postbeek door het Vlodropperbroek naar de Roer geleid. Dwars door deze twee deelgebieden loopt een halfverharde weg. Haaks hierop ligt nog een drukke verharde weg (de

FIGUUR 2
Veldwerk in de Turfkoelen (deeltraject 24)
(dia: S. Jansen).

Herkenbosserweg).

Het zuidoostelijke deel van de Turfkoelen (8 ha) is sinds 1956 in het bezit van het Limburgs Landschap. Naast open water met heel veel Gele plomp (*Nuphar lutea*) treffen we hier ook elzenbroekbos, berkenbroekbos met veel Gagel (*Myrica gale*), moeras met Waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*) en Wateraardbei (*Potentilla palustris*) en gemengd bos met een verruigde ondergroei van bramen

FIGUUR 1

De Boschbeek. Figuur 1A laat het voorjaar in de Turfkoelen zien. Nu stroomt het door landbouw verontreinigde kwelwater via de Boschbeek nog steeds ongezuiverd de Turfkoelen in. Figuur 1B toont dezelfde Boschbeek in de winter. Een helofytenfilter zou het kwelwater alleen in het groeiseizoen kunnen zuiveren. Daarom zullen er meer beheersmaatregelen moeten worden genomen bij het kwelgebied. Het landbouwgebied omvormen tot natuurerrein is een stap in de goede richting (dia's: S. Jansen).

met daartussen enkele exemplaren van de Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) aan. Het noordwestelijk gedeelte is in beheer bij de Gemeente Roerdalen. Dit deel is kleiner (6 ha) en bestaat vooral uit wilgenbroekbos, loofhout en slechts weinig open water. Het westelijk van de Turfkoelen gelegen Herkenboscher Broek bestaan voornamelijk uit grasland. Voor de ruilverkaveling waren deze weilanden zeer vochtig. In het voorjaar waren ze paars van de Pinksterbloemen (*Cardamine pratensis*) en later in het jaar wuivend rood van de Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*). In die periode bloeide Watervio-lier (*Hottonia palustris*) volop bij roestbruine kwelplekken in de waterlossingen. Dit is helaas voorbij gegane glorie, ondanks het feit dat voor deze gronden beheersovereenkomsten zijn afgesloten in het kader van de Relatienota.

METHODE

Op 9 en 10 januari 1997 zijn er tijdens het veldwerk zoogdierwaarnemingen verricht in de Turfkoelen. Ondanks een wirwar aan takken waren het moeras en de open ijsvlaktes dankzij de bevroren toestand goed begaanbaar (figuur 2). Bovendien konden door de gunstige speuromstandigheden (sneeuw op ijs) gemakkelijk zoogdieren worden vastgesteld aan de hand van prenten, keutels, burchten en vraatsporen. Daarnaast zijn er ook zichtwaarnemingen gedaan. De aangetroffen zoogdieren zijn per deeltraject van de looproute, totaal 1,6 kilometer lang, (figuur 3) genoteerd.

Ook werd de aanwezige bunker uit de Tweede wereldoorlog (figuur 3) bekeken op eventuele overwinterende vleermuizen.

RESULTATEN EN SOORTBESPREKING

De waarnemingen in de Turfkoelen zijn in 45 deeltrajecten, verdeeld over tien biotopen, verricht (zie tabel I). In totaal zijn er 162 waarnemingen verzameld, verdeeld over veertien soorten zoogdieren.

Op alle 45 deeltrajecten van de looproute zijn sporen van het Konijn waargenomen. Na het Konijn is de Haas het meest waargenomen. Het is opvallend dat Hazen vaak diep het moerasgebied intrekken om te overnachten.

TABEL I

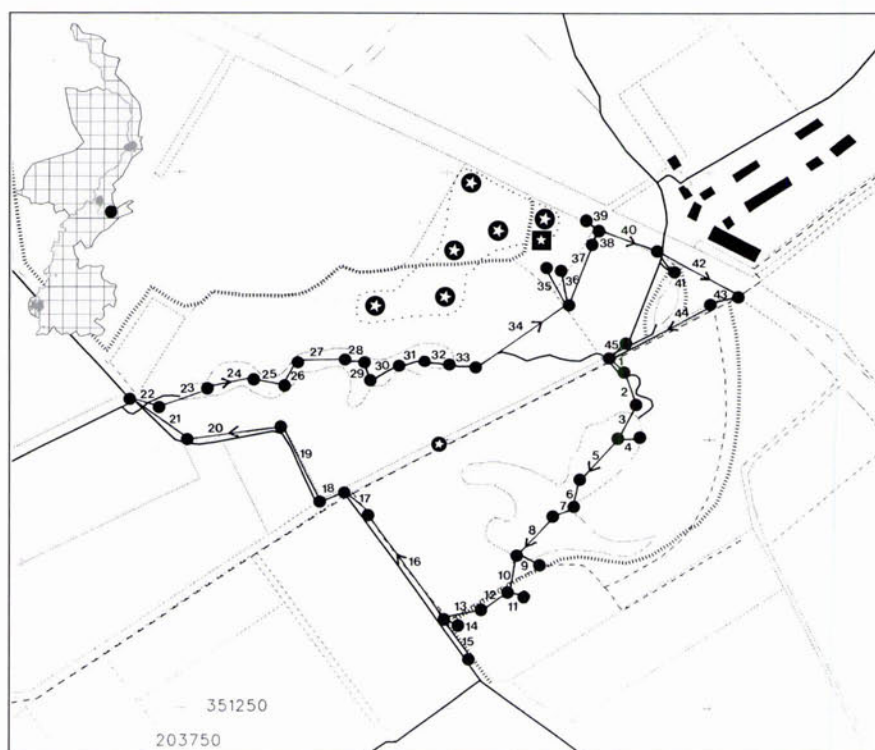
Op 9 en 10 januari 1997 zijn zoogdierwaarnemingen verricht in de Turfkoelen. Per deeltraject (1 t/m 45) van de looproute is aangegeven: de aangetroffen zoogdieren (OC: Konijn, LE: Haas, MC: Beverrat, SV: Eekhoorn, AS: muis sp., OZ: Muskusrat, RN: Bruine rat, MM: Das, ME: Hermelijn, MP: Bunzing, VV: Vos, CC: Ree,) alsmede het biotoop (A: Elzenbroek, B: Ijs, C: Elzenbroekbos, D: Gemengd bos, E: Grasland met sloot grenzend aan elzenbroekbos, F: Halfverharde weg met aangrenzend elzenbroekbos, G: Half open wilgenbroekbos, H: Elzenbroekbos, I: Grasland met aangrenzend elzenbroekbos en loofbos, J: Halfverharde weg grenzend aan elzenbroekbos en gemengd bos). De Mol en het Wild zwijn staan niet in tabel I.

		OC	LE	MC	SV	AS	OZ	RN	MM	ME	MP	VV	CC
A	1	•										•	
	2	•										•	
	3	•										•	
B	4	•	•					•				•	•
	5	•	•										
	6	•	•										
C	7	•											
	8	•											
	9	•											
D	10	•			•	•							
	11	•			•	•							
	12	•			•	•							
E	13	•			•	•							
	14	•			•	•							
	15	•	•				•	•	•				•
F	16	•	•			•		•			•	•	•
	17	•	•										
	18	•	•										•
G	19	•				•					•	•	
	20	•	•										
	21	•	•										
H	22	•	•				•						
	23	•	•			•			•				•
	24	•	•							•			•
I	25	•	•			•					•	•	•
	26	•	•	•		•					•	•	•
	27	•	•	•		•					•	•	•
J	28	•				•					•	•	•
	29	•	•			•					•	•	•
	30	•	•					•		•	•	•	•
A	31	•	•			•					•	•	•
	32	•						•			•	•	•
	33	•	•								•	•	•
B	34	•							•		•	•	•
	35	•	•										
	36	•	•										
C	37	•	•									•	
	38	•	•									•	•
	39	•				•							
D	40	•									•		
	41	•									•		
	42	•	•								•		
E	43	•											
	44	•								•			
	45	•	•		•			•					•
totaal aantal waarnemingen per soort		45	28	2	7	15	2	6	1	4	13	18	19

Van de Beverrat zijn alleen oude keutels op een vreetplaats gevonden (figuur 4). Waarschijnlijk hebben de dieren het gebied via het bekenstelsel verlaten om bij de Roer te overwinteren. Van de Eekhoorn zijn alleen vraatsporen gevonden in het elzenbroekbos en in het gemengde bos. Aan muizensporen was geen gebrek. Deze waren waarschijnlijk van Bosmuizen, Rosse woelmuizen en van niet nader te determineren spitsmuizen. Sporen van de Muskusrat werden alleen bij open water aangetroffen. Dit geldt ook voor de Bruine rat, met uitzondering van een exem-

plaar dat zich op de grote ijsvlakte had gewaagd.

Een van de grootste verrassingen waren de sporen van een Das op een stuwte (figuur 5 en 6). Deze Das is waarschijnlijk afkomstig van het Meinweggebied. Van de Hermelijn en de Bunzing zijn fraaie martersprongen gevonden. Bij één bunzingburcht kreeg ik nostalgische gevoelens: twintig jaar geleden zag ik hier voor de eerste keer een levende Bunzing die zich toen, in mijn ogen, niet echt normaal gedroeg. Dit was te verklaren doordat ik op zijn burcht zat. Nu, na zoveel jaar, woont hier

FIGUUR 3

Elk deeltraject van de looproute in de Turfkoelen is aangegeven met een cijfer dat overeenkomt met de aangetroffen zoogdieren in tabel I. De Mol wordt aangegeven met (●). Het gebied met sporen van het Wild zwijn (---) en de diepe wroetsporen zijn aangegeven met (⊗). De bunker uit de tweede wereldoorlog is aangegeven met (⊠).

FIGUUR 4

Een vreetplaats van een Beverrat wordt nu tijdelijk door een Vos als slaapplek gebruikt (deeltraject 27) (dia: S. Jansen).

Kleine watersalamander, Gewone pad en Bruine kikker gevonden.

TENSLOTTE

Naar aanleiding van het onderzoek van Taken Landschapsplanning bv. zijn zowel interne als externe maatregelen naar voren gekomen. De maatregelen die betrekking hebben op zoogdieren worden in het kort besproken. Voor de overige maatregelen verwijs ik naar het rapport Herstelproject Turfkoelen (TAKEN LANDSCHAPSPLANNING BV, 1997).

De bunker is met vrij eenvoudige beheersmaatregelen geschikt te maken als amfibieën- en vleermuizen-overwinteringsverblijf.

Voor zoogdieren, maar ook amfibieën (tijdens de voorjaartrek), is de Herkenbosserweg, die direct grenst aan de Turfkoelen, een gevaarlijke barrière. Om te zorgen voor een veilige oversteek voor zoogdieren en om de jaarlijks terugkerende slachting van amfibieën te voorkomen is het inrasteren en onder-tunnelen van deze drukke verkeersweg noodzakelijk. Enkele faunaduikers moeten echter wel zo groot zijn dat bijvoorbeeld ook het Wild zwijn hiervan gebruik kan maken. Een mooi voorbeeld hoe zo'n faunaduiker er uit kan gaan zien, ligt bij het gehucht Paarlo (Gemeente Roerdalen). Hier ligt op de rand van het Roerdal een recent aangelegde vee-tunnel onder een verharde weg. Behalve melkkoeien, de veehouder en zijn hond maken ook andere soorten zoogdieren hier dankbaar gebruik van.

Het afsluiten van de halfverharde weg, die de Turfkoelen doormidden snijdt, voor gemotoriseerd verkeer zal een gunstig effect hebben op de fauna doordat de rust toeneemt. Deze weg vormt tevens de grens tussen twee

gelukkig nog steeds een Bunzing. Van de roofdieren is de Vos het meest waargenomen. Op de oude vraatplaats van een Beverrat (figuur 4) had een Vos een tijdelijke slaapplek. De meest opvallende sporen van het Ree zijn de vraatsporen op de drie grote groeiplaatsen van het Waterdriehblad. Het aanspreken van onverwachte voedselbronnen in barre tijden geeft aan hoe inventief zoogdieren kunnen zijn.

Twee soorten zoogdieren, namelijk Mol en Wild zwijn zijn buiten de looproute van de deeltrajecten aangetroffen (figuur 3). Daar-

om staan ze niet in tabel I. De Mol verraadde zijn aanwezigheid door een enkele zwarte molshoop die boven de sneeuw uit kwam. Deze werd gevonden in de berm van de halfverharde weg die dwars door de Turfkoelen loopt. Van het Wild zwijn zijn er naast prenten ook wroetsporen in het loofbos aangetroffen, vlak langs de drukke Herkenbosserweg (figuur 3). In de bunker werden geen vleermuizen aangetroffen. Onder de aanwezige rotzooi in de bunker werden een opgeschrikte Bosmuis en enkele overwinterende exemplaren van de Alpenwatersalamander,

FIGUUR 5
De Das heeft het stuwte
als brug gebruikt
(deeltraject 15)
(dia: S. Jansen).

ke wijze weer in contact komen met het toekomstige grootschalige natuurontwikkelingsgebied de Grensmaas (BACKBIER & JANSSEN, 1997).

Om de Ecologische Hoofdstructuur en het Nationaal park De Meinweg meer inhoud te geven dan nu het geval is, verdient het sterk de aanbeveling om het bodemgebruik van de landbouwgebieden in de genoemde zone te extensiveren. Door deze externe beheersmaatregelen kan de grootste vervuilsbron worden aangepakt. Tevens zullen de verdrogings- en vermessingsproblemen grotendeels in de Turfkoelen kunnen worden opgelost. Daardoor zal de natuurkwaliteit worden veiliggesteld.

Door de Turfkoelen samen met het Flinken ven/Venhof en het Herkenboscher Broek in de nabije toekomst aan het Nationaal Park De Meinweg toe te voegen ontstaat er voor zoogdieren een aaneengesloten gebied tussen het Nationaal park De Meinweg en het Roerdal. Door dit tussenliggende gebied als een grote begrazingseenheid te beheren is de eerste grote stap in de goede richting voor het beheer en behoud van een uniek aaneengesloten natuurgebied gezet.

beheerseenheden. Het is wenselijk om de Turfkoelen als één afgeronde eenheid te beheren (HERMANS & VAN BUGGENUM, 1988; HERMANS & HENDRIX, 1993).

Het gebied de Turfkoelen is in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van het Natuurbeleidsplan onderdeel van een groot kerngebied. Dit kerngebied bestaat uit het Meinweggebied en het Roerdal met de daartussen liggende zone waarbinnen ook de Turfkoelen liggen (figuur 7).

Van de aangetroffen zoogdieren staat het Wild zwijn (figuur 8) op de Rode Lijst van bedreigde zoogdieren in Nederland (HOLLANDER & VAN DER REEST, 1994). Een van de belangrijkste maatregelen die hierin worden genoemd voor het behoud van deze soort is het opheffen van isolatie.

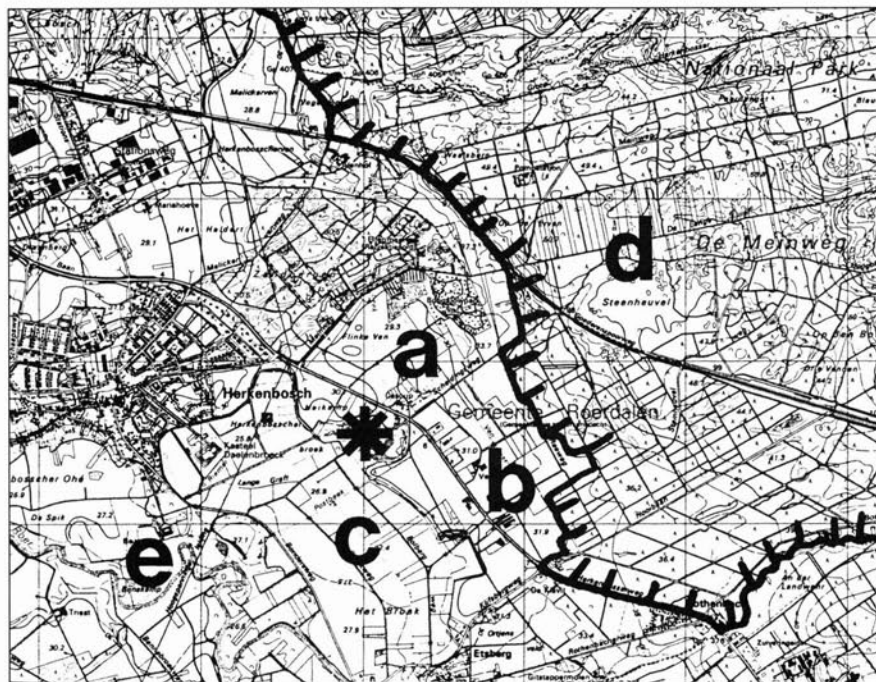
Om ook de populatie in het Meinweggebied

meer kansen te geven dan nu het geval is, is het opheffen van de isolatie nodig door het leefgebied van de Wilde zwijnen te vergroten. Daarnaast kunnen de Wilde zwijnen, via een keten van bestaande natuurgebiedjes met daar tussen corridors, op een natuurlij-

DANKWOORD

Met dank aan mijn collega's van Taken Land- schapsplanning bv, voor het doornemen van dit artikel. En tenslotte speciale dank aan Helma Neuen (administratie) voor de hulp bij het maken van de tabel.

FIGUUR 7
De ligging van de Turfkoelen (*) ten opzichte van het Flinken ven (A), Venhof (B) en het Herkenboscher Broek/ Het Broek (C). Door deze gebieden bij het Nationaal park "De Meinweg" (D) te voegen en te beheren als een extensief begraasd natuurterrein ontstaat er voor zoogdieren een goede verbinding met het Roerdal (E). De huidige grens van het Nationaal park "De Meinweg" wordt weergegeven met een zwarte lijn.

SUMMARY

WINTER OBSERVATIONS OF MAMMALS IN DE TURFKOELEN AREA (CENTRAL LIMBURG)

During their winter maintenance work (Figure 2) at the Turfkoelen area, an old meander of the river Roer in central Limburg, experts of the *Taken Landschapsplanning* consultancy firm recorded all observations of mammals.

During two field surveys in 1997, fourteen species of mammal were observed (Figure 3, Table I). The Herkenboscherweg, which runs directly along the Turfkoelen area, is a dangerous barrier to both mammals and amphibians (especially during their spring migration). The placing of fences alongside this busy road, as well as the provision of fauna tunnels underneath it, may help to prevent animals falling victim to traffic. Some of these tunnels must, however, be large enough for Wild boar to pass through. In addition, a ban on motor vehicles for the semi-hardened road which now cuts the area in half will have a favourable effect on the fauna by increasing the tranquillity of the area.

In the ecological superstructure proposed in the Dutch Nature Management Plan, the Turfkoelen area is part of a large core area, consisting of the Meinweg area and the Roer valley, as well as the area in between, which includes the Turfkoelen (Figure 7).

FIGUUR 8

De beperkte (getolereerde) verspreiding van Wilde zwijnen in Limburg wordt, helaas, enkel en alleen door de politiek bepaald. Wilde zwijnen horen ook thuis in het voedselrijke Roer- en Maasdal (dia: S. Jansen).

Fostering the Wild boar population in the Meinweg area requires its biotope to be enlarged in order to relieve its isolation. Furthermore, providing a series of corridors between existing nature reserves will allow the boars to regain contact with the planned large-scale "Grensmaas" nature development plan.

Further improvement of the ecological superstructure and the Meinweg National Park would greatly benefit from a more extensive form of land use in the agricultural land surrounding the Turfkoelen area, which would remove the main sources of pollution. This would also allow the serious drought and eutrophication problems at the Turfkoelen area to be solved, ensuring considerable natural values in the area. Adding the Turfkoelen area to the Meinweg National Park in the near future, along with the Flinke Ven/Venhof and Herkenboscher Broek areas, would create a continuous area, accessible to mammals, linking the Meinweg and Roerdal areas. Using this area

as a large cattle grazing unit would represent a major step in the direction of suitable management and preservation of a unique, large-scale nature reserve, justifying the word 'national' in the name Meinweg National Park.

LITERATUUR

- BACKBIER, L. & S. JANSEN, 1997. Wilde zwijnen langs de Grensmaas. Kansen voor natuurlijke herintroductie van het Wild zwijn in het riviergebied. Nieuwe Wildernis, jaargang 3, herfst 1997.
- GOOL, C.R. VAN & H. DE MARS, 1990. Verdrogingsonderzoek in Limburg. Ligging, aard en verdrogingsstoestand van hydrologisch gevoelige vegetaties. Provincie Limburg, Maastricht.
- HERMANS, J.T. & H.J.M. VAN BUGGENUM, 1988. De Turfkoelen, beeld van een oude Roermeander. Roerstreek '88, Heemkundevereniging Roerstreek, St. Odilienberg: 73-84.
- HERMANS, J.T. & W. HENDRIX, 1993. Dagzomend grondwater aan de westrand van het Meinweggebied. Natuurhistorisch Maandblad 82-3: 54-61.
- HOLLANDER, H. & P. VAN DER REEST, 1994. Rode Lijst van bedreigde zoogdieren in Nederland. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Utrecht.
- PROVINCIE LIMBURG, 1995. Algehele herziening Streekplan Noord- en Midden-Limburg. Provincie Limburg, Maastricht.
- TAKEN LANDSCHAPSPLANNING BV, 1997. Herstelproject Turfkoelen. In opdracht van het Zuiveringschap Limburg. Rapportnummer 1422-A. Roermond.

FIGUUR 6

Een prent van een Das in de sneeuw (dia: S. Jansen).